

[0579] WURK EN LIBBEN FAN PROF. DR. J.H. BROUWER (1900-1981)

- 0. Ynlieding en ferantwurdig
- 1. FAN DE SWEACH NEI SNITS: 1900-1917
- 2. DICHTER EN BEWEGINGSMAN: 1917-1937
 - 2.1. Stúdzje, striid en stipe: 1917-1926
 - 2.2. Fan De Holder nei Gysbert Japiks: 1926-1937
- 3. AKADEMYSKE STÚDZJE: 1937-1941
- 4. IT GRINZER PROFESSORAAT: 1941-1956
 - 4.1. Fan oarloch en frede: 1941-1950
 - 4.2. Brêgebouwer om utens: 1950-1956
- 5. DE FRYSKE AKADEMY: 1956-1964
 - 5.1. De útbou fan it Coulonhûs: 1956-1960
 - 5.2. Fryske Stúdzjes en Sweden: 1960-1964
- 6. DE JIERREN FAN IT PINSIOEN: 1964-1981
 - 6.1. Gysbert, Starter en Stensgård: 1964-1969
 - 6.2. Postscripta en Skandinavië: 1969-1979
 - 6.3. De Ossian-priis en eare oan de stipers: 1979-1981

0. Ynlieding en ferantwurdig.

Doe't prof. Århammar my út namme fan de *Us Wurk*-redaksje in bydrage oer prof. Brouwer frege foar jiergong 1981, haw ik dy fuort tasein. Mar, earlik sein, hie ik earder ferwachte dat de leden fan de redaksje sels meiinoar oer Brouwer skriuwe soene, yn ien of mear stikken oer Brouwer as dichter, bewegingsman, filolooch, biograaf, oersetter en oer mear kanten fan syn wurk en libben. Ik bin net de man dy't yn dit koart bestek al dy aspekten har gerak jaan kin. Der mocht wol in boek oer Brouwer skreaun wurde, in dissertaasje bygelyks. Dan soe it goed wêze, as ek syn briefwiksel brûkt waard. Dy stiet no op it Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum te Ljouwert, mar earst oer sa'n tweintich jier mei dy ynsjoen wurde.

De folsleine bibliografy fan Brouwer, dêr't M.K. Scholten en B. van der Veen foar frege binne en dy't ek yn jiergong 1981 fan *Us Wurk* ferskine moat, wie noch net ree by it ôfsluten fan myn stik. Ek twingt my de tiid ta beheining. Sadwaande kin ik hjir allinne in oanrin en in oantrún ta fierdere stúdzje jaan. Ik hoopje dat leden fan de *Us Wurk*-redaksje en oaren ek harres sizze wolle oer Brouwer en syn wurk, want myn stik is mar in begjin. Oaren hawwe grif oare opfettingen en belangstelling en kinne dêrby fan de folsleine bibliografy útgean.

Oars as ik wend bin, kin ik yn dit stik myn feiten en mieningen net ferantwurdzje yn noaten. Fansels haw ik de biografyske artikels brûkt yn it Brouwer-nûmer fan *De Strikel* dat yn 1970 ferskynd is, fierder de rige *Postscripta* en oare publikaasjes fan Brouwer en allyksa de bydragen yn de tinkbondel fan 1981: *Jelle Hindriks Brouwer in memoriam*. It sil de lêzers ek wol dúdlik wurde wat ik te tankjen haw oan de boeken oer de Fryske beweging fan Van der Schaaf en Zondergeld út 1977 en 1978. Troch harren

registers binne hja goed tagonklik. Fierder wol ik graach tige tank sizze foar de ynljochtingen dy't ik ûntfange mocht fan Frou A.I. Brouwer-Prakke en de Hearen M.K. Scholten en drs. O. Vries.

1. Fan De Sweach nei Snits: 1900-1917.

Jelle (Hendriks) Brouwer is op 23 augustus 1900 berne te Beetstersweach en op 22 jannewaris 1981 ferstoarn te Ljouwert. De kremaasje wie yn Goutum op 27 jannewaris. Hy wie in boeresoan út in húshâlding fan acht bern, twa jonges en seis famkes. Nei't de âldste soan Barteles of Bart yn 1892 berne wie te Tsjalbert, kamen nei hieltyd twa jier de oare bern op De Sweach te wrâld. De heit, Hendrik Barteles Brouwer (1862-1923), wie de soan fan Barteles Hendriks Brouwer, in boer út De Knipe by It Hearrenfean, waans heit itselde berop hie, ek op De Knipe. Fierder tebek hawwe de Brouwers skippers west en derom tocht de no ferstoarne dat de skaainamme wol in ôflieding wêze koe fan brouwe', Nederlânsk 'breeuwen'.

Hendrik Barteles Brouwer koe foar in Amerikaan gean. Yn 1890 woe de feint op har pleats mei in maat nei Amearika. Mar dy maat gyng op it leste stuit net mei en doe is Hendrik mar meigien. Der is in bewiis bewarre dat er yn Nebraska de ied ôflein hat om 'citizen of the United States' te wurden. Mar hy kaam werom, want syn faam doarst de reis net oan. Dat wie Elske Bergsma (1864-1944), in dochter fan Jelle Piers Bergsma fan Koartsweagen, dêr't de Bergsma's al mear as twahûndert jier wenne hiene. Hendrik en Elske binne yn 1891 troud en hawwe earst yn Tsjalbert wenne. Dêrnei binne hja nei De Sweach rekke en dêr hingjen bleaun.

Doe't harren soan Jelle noch sa'n foech jonge wie, koe syn heit in lang fers fan de skippersfeint K.H. Landmeeter sa mar foar de bern opsizze. Dat hat de soan yn 1969 ferteld yn in stúdzje oer Landmeeter syn Wâldfrysk. De niget oan it Frysk hie er dus net fan in frjemd. Fan karakter hie er ek in soad fan syn heit. Op de legere skoalle waard Jelle in útblinker. Yn 1941 hat er yn syn dissertaasje it Sweachster skoallehaad J. Bosma betanke, de earste fan syn 'Stipers ûnderweis'. Dy hie in soan op it Snitser gymnasium en sa rekken ek Barteles en letter Jelle Brouwer nei Snits ta, net nei it gymnasium, mar nei de fiifjierrige HBS. Drachten en It Hearrenfean hiene oars ek wol HBS'en, mar dy wiene trijejierrich. Talittingseksamen hoegde Jelle Brouwer net te dwaan: hy kaam mei alle gearre hege sifers fan de legere skoalle ôf.

Op de Snitser HBS krige er P. Sipma as learaar Nederlânsk. Dy hat him beynfloede, likegoed as er dat ek D. Kalma die, dy't yn 1914 syn eineksamen helle oan it Snitser gymnasium. Dêrnei kaam Kalma as Frysk skriuwer nei foaren. Sa't Brouwer foar de radio yn 1953, nei Kalma syn dea sels sein hat: syn fertsjinste wie it, dat om 1915 hinne de jongerein har ferienige om it Jongfryske findel,

dat der libben en beweging kaam yn 'e stille Fryske fiver. Kalma rjochte yn 1915 mei Sipma en R.P. Sybesma de Jongfryske Mienskip op. Syn brosjuere oer *De Jongfryske Biweging* fan 1915 en syn rede oer *Fryslân en de Wrâld* fan 1916 sprieken de jongerein op de middelskoallen tige oan.

Sa ûntstie doe oan de Snitser HBS de Fryske klub 'Under it Fryske Findel' (U.I.F.F.), dy't fan Sipma stipe waard. Brouwer syn freon B. Tuinstra siet op de Feanster HBS en hearde dêr ek by in 'Fryske Klub'. Yn desimber 1916 waarden de jongereinklubs fan Ljouwert, Snits, It Hearrenfean, Raard en oare plakken ûnderbrocht yn in 'Boun fen Jongfryske selskippen'. Sa't it liket, hat Brouwer yn 1917 foar it earst wat publisearre en dêrom meie wy him yn elk gefal dan as in jonge bewegingsman beskôgje.

2. Dichter en bewegingsman: 1917-1937.

2.1. Stúdzje, striid en stipe: 1917-1926.

Yn 1917 joech it nije 'Boun fen Jongfryske selskippen' in *Propagandaskrift* út, mei in earste bydrage fan Brouwer. Yn itselde jier waard syn learaar Sipma privaat-dosint yn de Fryske taal- en letterkunde oan de Grinzer universiteit en hâlde dêr in rede oer *De beoefening van het Fries*. Noch yn 1917 kaam de Mienskip mei in eigen blêd *Frisia* ûnder Kalma syn lieding, mar Brouwer waard de samler fan *Jong Fryslân*. Dat wie it eigen jongereintydskrift fan it 'Boun fen Jongfryske selskippen', dêr't yn 1918 fjouwer nûmers fan ferskynden. Njonken syn redaksjewurk foar *Jong Fryslân* en syn warberens yn de Fryske HBS-klub 'Under it Fryske Findel' wie Brouwer yn Snits ek yn it spier foar de drankbestriding. Hy wie lang bestjoerslid fan de J.G.O.B., in feriening fan jonge ûnthâlders, dêr't ek oaren as HBS'ers of gymnasiasten by hearden. Hja woene net ûnder lieding stean, mar sels baas yn it bestjoer wêze en hja sribben ek algemiene ûntjouwing nei. Brouwer hat dêr yn 1980 noch oer skreaun, doe't er it hie oer syn HBS-learares, jfr. A. Kalshoven. Hja wie ien fan syn *Stipers ûnderweis*, al hat hja mar in pear jier yn Snits stien. Hja hat him der op wiisd dat der wichtiger dingen wiene as it wurk dêr't hy him oan wije woe.

Brouwer skreau doe ek oer oare saken, dy't him yn syn Snitser tiid oansprieken: politike gearkomsten, sprekkerijen, fytstochten foar propaganda nei Nijlân en nei in Fryske jûn yn Warkum, in tocht oer iis fan 'Studieschaats', de Swette del, doe't er yn Easterwierrum syn maten fermakke mei in foardracht fan G. L. van der Zwaag, mar ek it keatsen en de kuorbalferiening 'Doel'. Doe't Sipma tachtich waard, hat Brouwer oer syn didaktyske jeften skreaun. De jonges fan bûten mei har Fryske sympathyen fielden yn Sipma in man dy't harren begriep en stipe. In kear hat Sipma sein, wa't in goed sonnet, in Frysk sonnet leveret, kriget net in ûnfoldwaande op it rapport en dat kaam klear. Yn de eineksamenklasse is Brouwer ophâlden mei syn

redaksjewurk foar it jongereintydskrift *Jong Fryslân*. It blêd hat in jier bestien, mar it hat tige ynfloed hân op de Fryske jongerein en har 'Boun fen Jongfryske selskippen'. Nêst Brouwer kamen dêr ûnder mear R. Hornstra (as foarsitter), B. Tuinstra, H. de Jong, S.D. de Jong en K.A. Rienks yn nei foaren.

Yn 1919 hat Brouwer syn eineksamen dien. Efkes letter hâlde it 'Boun' op en de leden gyngen oer nei de Jongfryske Mienskip. Brouwer waard doe meiwurker oan it Mienskipsblêd *Frisia*. Yn dy tiid hat er in skoft wurke by de 'Algemeene Friesche Levensverzekerings-Maatschappij' yn Ljouwert en sa wat fertsjinne. Mar al gau woe er wer oan de stúdzje, thús op De Sweach en sneons yn Utert foar de oplieding Nederlânsk M.O. Yn Utert wiene prof. de Vooy, J.H. van den Bosch en dr. E. Slijper (foar Latyn) syn learmasters. Hy trof dan ek syn freon Jac. Jansen, de lettere heechlearaar. Dy koe him fan de Snitser HBS en learde no yn Utert ta feedokter. Van den Bosch is wer ien fan de *Stipers ûnderweis*, dy't Brouwer yn 1980 noch tankber betocht hat.

Yn de hjerst fan 1920 waard yn Utert in fusygearkomste hâlden fan de haadbestjoeren fan twa 'blauwe' jeugdferienings. Dy fusy is neat fan op de hispel kommen, mar Brouwer is der dochs net minder fan wurden. Hy hat dêr A.I. Prakke troffen, dy't doe noch oan it Conservatorium yn Amsterdam studearre foar sjongen, mar hja joech ek al sjongles. It waard ferkearing en sechstich jier soe hja him ta stipe wêze. Neffens M.K. Scholten yn it Brouwer-nûmer fan *De Strikel* út 1970 krige Brouwer op 1 oktober 1920 in baan as 'schrijver' by de provinsje Fryslân, foar biblioteekwurk. Op De Sweach wie er lid fan de Gordykster ôfdieling fan de J.G.O.B. Yn 1921 waard er oansteld as amtner oan de Provinciale Bibliotheek en Buma-Bibliotheek. Hy hat doe in struibrief publisearre oer *It Boun fen de Fryske Jongerein. Us jonkheit, ús rjucht, ús plicht*. Foar dat nije 'Boun' yn Mienskipsferbân, dat bedoeld wie as opfolger fan it 'Boun fen Jongfryske selskippen' hie er al yn 1919 in karbrief opmakke.

Brouwer is op de Provinsiale Bibliotheek yn de kunde kommen mei Scholten, dy't yn 1970 opskreaun hat wat yn 1923 bard wie. Brouwer waard doe te âld foar de J.G.O.B. en krige dêrom fan de 'reade' ds. A. van der Heide te Britswert, ien fan de *Blijde Wereld*-dominys, de fraach wat er no soe. Dominy hie yn Brouwer in nije lieder fan 'blauwe' en 'reade' beweging sjoen, mar Brouwer syn antwurd wie, dat er him oan it Frysk wije woe. Yn 1924 is Brouwer op 30 july yn Amsterdam troud mei A.I. Prakke, dy't doe muzyklearares en sjongster wie. Hja wie net in Friezinne: op 25 juny 1901 wie hja berne yn Aarlanderveen, by Alfen oan de Ryn. Mar neffens Scholten hie hja it Frysk sa gau en goed leard, dat J.J. Hof letter net leauwe woe dat hja net út de súdlike greidhoeke kaam, de hoeke by Snits om. De Brouwers krigen trije bern: Hindrik, de âldste, waard dominy en Marten heechlearaar yn de massapsychology oan de

universiteit fan Amsterdam. Elske studearre theology en troude oan in dominy. Beide soannen hawwe Fryske fersen publisearre en yn de redaksje fan in Frysk literair tydskrift sitten, de âldste yn *De Golle*, de jongste yn *Quatrebras*.

Yn de Fryske beweging kaam yn 1924 in oparbeidzjen ta stân fan de Jongfryske Mienskip en it Kristlik Selskip. Leden fan beide organisaasjes foarmen 'De Upstalbeam' om sterker te stean yn de striid foar it Frysk, benammen yn it ûnderwiis. Brouwer die mei en besocht oaren te beheljen yn dy brede konsintraasje. Ek waard er noch yn 1924 nêst D. Kalma en F. Schurer redakteur fan *Frisia*, dat in 'Tydskrift for Fryske taelkinst' wurden wie, mar yn 1925 ophâlde moast. Yn dat jier is de AFûK oprjochte en dy sette útein mei Fryske lessen oan legere skoallen en mei akte-eksamens. Yn 1925 is ek it earste Frysk kongres hâlden, in inisiatyf dat oansleat by de Upstalbeam-idee. Nederlânske Friezen en Noardfriezen hiene op it slot te Jever mei Eastfriezen yn it Dútsk in wittenskiplik kongres oer histoaryske en taalkundige ûnderwerpen.

2.2. Fan De Holder nei Gysbert Japiks 1926-1937.

Doe't *Frisia* ophâlde, ferskynde yn 1926 in nij tydskrift *De Holder*. Sa't Brouwer sels yn *Lyts Frisia* fan 1976 beskreaun hat, hie syn freon Jac. Jansen, doe noch feedokter yn Skerpesyl, oanstien op in nij literair blêd. Twa oare feedokters, O. Mulder yn Himmelum en R.P. Sybesma yn Nijehaske, sleaten har enthousiast by dat plan oan. Hja fregen Brouwer as redakteur, mar dy wie fan betinken dat Sybesma, de bekendste fan de trije, meiredakteur wurde moast. Sybesma hat ek de namme *De Holder* fûn. It hat fjouwer jier bestien en waard tige wurdearre om syn ynhâld, mar ek om de typografyske fersoarging, dêr't de útjouwer, D.J. Kamminga te Dokkum, alle war foar die. Hja fregen dêr keunstners foar lykas E. Caspers en Joh. Mulders, dy't letter sa faak wurk fan Brouwer fersierd en fersoarge hawwe.

Nêst it literaire wurk joech *De Holder* ek skôgingen en artikels oer Fryske stúdzjes yn oare lannen. Brouwer syn freon Jac. Haantjes, dy't lektor wie yn Ingelân en W. Steller te Breslau hawwe doe oer Ingelske en Dútske fristen skreaun. Steller hat yn 1927 by de Brouwers yn Ljouwert útfanhûze. Yn dat jier waard dêr it twadde Frysk kongres hâlden yn de Steateseal fan it Provinsjehûs. Ien fan de sprekkers, de Ingelske heechlearaar W.E. Collinson, brûkte yn syn lêzing ynljochtingen oer ús Frysk, dy't Brouwer him jûn hie. Op itselde kongres is Brouwer mei de Noardfries A. Johannsen yn de kunde kommen, dy't syn freon waard foar it libben. Doe't er fjirtich jier letter ferstoar, hat Brouwer him en syn dichtwurk tankber betocht. Yn 1928 hat Brouwer op fersyk in Dútsk artikel oer de Fryske beweging skreaun foar in Fryslân-nûmer fan *Die Tide*.

In jier letter ferskynde Brouwer syn ferhaal *Idylle*, dat op it Skiermuontseach spilet. Ek kaam doe it toanielstik út dat er mei syn freon B. Tuinstra skreaun hie: *As dy oare der net west hie...* Beide skriuwers koene de titel as antwurd jaan, wannear't der krityk op it stik 'yn mineur' wie. Yn 1930 joech Brouwer syn earste fersbondel út: *De gouden ûre* en yn 1933 *Dominé*, in ferhaal. Syn twadde fersbondel *In string fersen* is fan 1934. Letter hie Brouwer mear wurdearring foar dy twadde bondel as foar syn earste. Yn syn karbondel *Dúnsân* fan 1962 hat er likernôch de helte fan *De gouden ûre* oernommen. Sechstjin jeugdsonnetten en in fers oer de fiering fan de earste maaie waarden weilitten. *In string fersen* naam er alhiel op en ek noch tweintich lettere fersen.

It bekende gedicht *Kastanjes* út *In string fersen* is faak op muzyk set en noch faker oerset. Yn 1963 ferskynde in bondel fan trettjin oersettingen en dêr wiene trije by yn it Nederlânsk: fan G. Stuiveling, A. Wadman en A. Jager. Mar yn 1977 joech in nije samling trije en tweintich oersettingen yn hast tweintich talen en dialekten, ûnder mear yn it Latyn, Italiaansk, Frânsk, Dútsk, Ingelsk en de Skandinavyske talen en benammen ek yn East- en Noardfryske dialekten. Dat is wol in bewiis fan ynternasjonale wurdearring foar syn *Kastanjes*.

As wy wer in heale ieu weromgeane, sjogge wy hoe't der yn 1927 gâns strideraasje wie yn Fryslân. Wylst *De Holder* yn 1926-1929 ferskynde ûnder lieding fan Brouwer en Sybesma, setten D. Kalma-en-dy wer útein mei *Frisia*. Neffens Scholten yn *De Strikel* fan 1970 wie Brouwer doe fan betinken dat de ienheid yn gefaar kaam yn elk fermidden dêr't Kalma ta hearde, om't dy skepper en skriuwer wêze woe. Scholten joech Brouwer gelyk. Hja folgen dêrom allebeide de Fryske lessen, dy't O.H. Sytstra en J.J. Hof fan it Selskip-1844 doe joegen en sa kaam der mear begryp en wurdearring. Brouwer waard fêst meiwurker fan it Selskipsblêd *Fryslân*, doe't *De Holder* yn 1929 ophâlde en yn 1931 kaam er yn it haadbestjoer fan it Selskip. In jier letter waard er ek opnommen yn de redaksje fan *It Heitelân* en yn 1934 yn dy fan de *Swanneblommen*, in útjefte fan it Selskip.

Seis jier earder, yn 1928, hiene Scholten en B. en M. van der Veen, nei har betankjen foar Kalma syn Mienskip, mei Brouwer en J.K. Dykstra it 'Soasiael-Demokratysk Frysk Forbân' oprjochte. Dat joech *It Frysk Volksblêd* út, dêr't Brouwer oan meiwurke, likegoed as oan *De Weitsrop*, in moanneskrift ûnder lieding fan P. Sipma, dat yn 1933 útkaam ta befoardering fan Frysk ûnderrjocht. Yn 1928 wie de Provinsiale Underwysrie fan Fryslân ynsteld, dêr't gâns strideraasje oer kaam. Dêrom woe Sipma net skriuwer wurde. Mar Brouwer achte de Underwysrie in wichtige saak en naam it skriuwerskip op him. Sa hat er him oant yn 1940 tige fertsjinstlik makke, ûnder mear by it organisearjen fan fakânsjekursussen en by de ynstelling fan bysûndere Fryske professoraten oan de universiteiten fan Amsterdam en Utert yn 1934 en 1935.

Brouwer hat yn 1930 ek de feestlike Sipma-jûn op 1 novimber organisearre, as betinking fan it lektoraat dat Sipma doe krige hie oan de Grinzer universiteit. In dei letter, op snein 2 novimber wie de jiergearkomste fan de 'Gewestelijke Federatie' fan de S.D.A.P. yn Fryslân. Brouwer hie it ferslach opsteld fan in kommisje foar de stúdzje fan it Fryske fraachstik. Fjirtich jier letter hat er yn it *Neipetear* oer M.K.S. (= Scholten) beskreaun hoe't op 2 novimber 1930 foar it earst in politike partij yn Fryslân him foar Frysk ûnderwiis útsprutsen hie. Brouwer, Scholten-en-dy hawwe der al wat foar dwaan en litte moatten om it safier te krijen.

Yn dy tiid gyng Brouwer faak út te sprekken. Ik neam mar in pear fan syn lêzingen. Sa spriek er yn 1931 yn de Roardahuzumer tsjerke foar de 'Vereeniging voor Volksontwikkeling' yn Grou en yn 1933 oer R. Brolsma foar it 'Instituut voor arbeidersontwikkeling', ôfdieling Stiens. Under de titel *Aldjiersjoun* ferskynde yn 1932 syn struibledsje fan de Liga, as *Striidskrift fen de Fryske Underrjucht-Liga*, nûmer 3. Ek hat er doe pleite foar in eigen Fryske radio-omrop. By it Krystkongres fan de Fryske studintefederaasje yn Ljouwert hie de studint H.Tj. Piebenga, de foarman fan 'De swarte heap', in fyt útheefd mei it stânbyld fan 'Us Heit', steedhâlder Willem Loadewyk. Yn april 1933 wie er wer yn aksje. Doe't syn saak yn juny foarkaam, die de polysjerjochter mr. J. Meihuizen krekt as bestie it Frysk net en hy liet Piebenga en syn tsjûgen de seal útsette, om't se Frysk prate woene.

Dat joech tige opskuor. Brouwer wie doe foarsitter fan de socialistyske A.J.C. ('Arbeiders Jeugd Centrale') yn Fryslân en hie al warskôge foar it opkommende nasionaal-sosialisme. Mar as haadbestjoerslid fan it Selskip-1844 die er mei oan it manifest fan hast de hiele Fryske beweging om te protestearjen tsjin mr. Meihuizen syn dwaan. Lykas Fedde Schurer hat Brouwer doe in stikelfers op him skreaun, dat yn 1969 opnommen is yn syn *Postscripta*, nûmer 3. Yn datselde bondeltsje gelegenheidsfersen fine wy ek in pear fersen foar de Fryske A.J.C. en ien oer 'It Swellenêst' op De Himrik. Dêr kaam it 'Soasiael-Demokratysk Frysk Forbân' gear, bygelyks yn maaie 1933, doe't Brouwer ien fan de ynliders wie. Foar it simmerkamp fan it 'Forbân' yn 1933 te Koartehimmen makke er in kampboekje op en foar it kamp fan 1934 op Skylge in *Blau Moandeiskrante*. Teksten fan him en fan F. Schurer waarden op it 'Meifeest 1934' te Ljouwert songen fan Brouwer syn frou, dy't ek by oare gelegenheden faak song, bygelyks op de Sipma-jûn, yn de Roardahuzumer tsjerke en yn Koartehimmen. Hja hat ek konserten jûn, yn Amsterdam, Ljouwert en Grins, foaral foar de oarloch, en ek foar de radio.

Yn 1935 betanke Brouwer as haadbestjoerslid fan it Selskip. Hy waard doe wer yn de redaksje fan *Frisia* opnommen. Hy bejoech him njonkelytsen mear op it literair-histoarysk mêd. Mei W.G. Hellinga, de lettere heechlearaar yn de Nederlânske taalkunde te Amsterdam, fersoarge er yn de

Magnus-rige in útjefte fan ds. Johan fan Hichtum syn brulloftsfers *Ansck in Houck*, mei in ynlieding en oantekeningen. De tekst hie er al earder ree makke foar de printinge yn ferbân mei de fakânsjeleargong 1933 fan de Underwysrie. De Brouwers ferfearen yn 1933 fan Ljouwert nei Hurdegaryp, dêr't Scholten al yn 1930 hinne gien wie. Mei syn freon Jac. Haantjes en syn learmaster Sipma joech Brouwer yn 1936 it sammele wurk út, Frysk en Nederlânsk, fan Gysbert Japiks. It wie in standert-útjefte, dy't tritich jier letter, by de Gysbert-betinking wer ferskine soe, tagelyk mei Brouwer syn kommintaardiel. Mar nêst sok muontsewurk makke er doe ek wer in struibrief op foar de Liga, mei de titel '*Ik bin der oars wol foar, mar ...*'

3. *Akademyske stúdzje: 1937-1941.*

Wy hawwe sjoen dat Brouwer benammen dichter en bewegingsman wie, net allinne in man fan de Fryske beweging, mar ek fan de 'blauwe' en de 'reade' beweging: de drankbestriding en it sosialisme. Yn en nei 1937 is Brouwer dat likegoed bleaun. Mar om't wy him no mear kenne as de heechlearaar en de wittenskiplike direkteur, haw ik besocht ek yn te gean op syn minder bekende tiid foar 1937. Om 1937 hinne waard it Brouwer foargoed dúdlik - út himsels en troch 'stipers ûnderweis' - dat er mei it each op de takomst syn akademyske stúdzje en de filology foargean litte moast.

Noch yn 1937 die er syn steatseksamen gymnasium, doe noch nedich foar de tagong ta de literaire fakulteit. Mar tagelyk wie er redakteur fan twa nije rigen. Hy siet yn de redaksje fan de *Frisia-rige* fan de Fryske Bibleteek en mei Sipma redigearre er it *Frysk Jierboek 1937*. Opfallend is de ynternasjonale en grut-Fryske opset en de klam op stúdzjes en literair wurk. Taalkundich binne de bydragen fan de Britten Craigie en Campbell, de Sweed Bergkvist, Friezen lykas Knop en Hellinga en oare Nederlanners, lykas de Grinzer heechleararen Kapteyn en Overdiep. Fan de literaire bydragen neam ik allinne de Noardfryske fersen fan K. Ingwersen en H. Schmidt, mei wa't Brouwer nei de oarloch wer kontakt krije soe en dy fan J. Mungard, fan it eilân Söl' of Sylt, dy't as fersetsman yn 1944 omkaam. Sjoch ek de *Taheakke*, nei 6.3.

Brouwer sels levere in stúdzje oer R. Posthumus en J. Halbertsma en in fers *Vaganten*, dat er oan B. Tuinstra opdroech en letter yn de karbondel *Dúnsân* opnommen hat. It *Frysk Jierboek 1938* hat deselde opset. No waarden ek stúdzjes fan W. Steller en G. Stuiveling opnommen en fersen fan de Noardfries A. Johannsen. Ek mei him soe Brouwer nei de oarloch wer tige kontakt krije. De Jierboeken foar 1941-1946 steane troch de oarloch gjin bydragen yn fan bûtenlanners, útsein de libbensbeskriuwing dy't Steller yn 1943 joech fan syn learmaster, de grutte frisist Th. Siebs. Yn *De Holder* hie Steller ek al oer Siebs skreaun en Brouwer hat Siebs yn 1942 betocht yn it jierboek fan de

'Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde' te Leien.

Mar no moatte wy werom nei 1937, doe't Brouwer foar syn steatseksamen studearre en tagelyk yn *It Heitelân* in nijsgjirrich bewyske joech fan syn niget oan nammen en twataligens. Hy neamde doe de Fryske foarmen fan in rige plaknammen om utens, lykas *Koerherne* (foar Kornhorn), *De Like*, *Lytsegast*, *Mearum*, *Wynskoat* yn it ûntfryske Grinslân en ûnder oaren *len*, *Noarch* en *Roan* yn Drinte. Syn oare bydragen yn itselde blêd oer Gysbert en H. Galama kin ik no net op yngean. Njonken syn universitaire stúdzje en syn wurk foar de Provinsiale Underwysrie sette er foaral yn 1938 gâns út de wei om mei Sipma en oaren te kommen ta de oprjochting fan de Fryske Akademy.

Brouwer waard de earste skriuwer fan it Akademybestjoer en hy is dat bleaun oant 1946. Hy publisearre frijwat yn it Akademy-tydskrift *It Beaken* en yn de losse rige Akademy-útjeften, dy't allebeide by Van Gorcum & Comp. yn Assen ferskynden. Syn sweager H.J. Prakke, letter heechlearaar yn Munster, hie dêr de lieding fan. Ik neam allinne *The Early Frisian Studies of Jan van Vliet* (1620-1666), fan Brouwer en syn Ingelske freon A. Campbell, meiwurker oan de Fryske Jierboeken. Dy is letter heechlearaar yn it Aldingelsk wurden oan de universiteit fan Oxford en hat wurk fan Gysbert Japicx en *Thet Freske Riiim útjûn*.

Tagelyk mei de stúdzje oer Vlitius ferskynde yn 1939 Brouwer syn útjefte fan ds. Johan fan Hichtum syn *Woutir in Tialle*, mei in ynlieding en oantekeningen. Bûtendat joech er in wurdlist op de tekst en dy fan *Ansck in Houck*, dy't er fjouwer fier earder mei Hellinga útjûn hie, ek yn de *Magnus-rige*.

Nei't Brouwer yn 1938 syn kandidaatseksamen Nederlânske taal- en letterkunde cum laude dien hie by prof. Overdiep yn Grins, die er al yn 1939 syn doktoraal eksamen, allyksa cum laude. Syn doktrale skripsje oer *Jan Jansz. Starter* ferskynde in jier letter as boek en ek syn rede op de twadde jiergearkomste fan de Fryske Akademy oer *De sprekwurden fen Burmania (1614)*. Mei Sipma joech er dy sprekwurden doe út.

Doe't der yn 1940 in opfolger komme moast foar dr. G.A. Wumkes as bibliotekaris fan de Provinsiale Biblioteek fan Fryslân, wie men frij algemien fan betinken dat Brouwer dêr it meast foar yn de beneaming kaam. Mar Provinsiale Steaten keazen in opfolger fan in oare politike kleur. Underwilens hiene de Dútskers Nederlân en in grut part fan Noard-, East- en West-Europa beset. Dat ferskerpe ek yn Fryslân de skieding tusken it meartal fan de minsken en de lytse rûnte fan lju dy't heil fan it nasionaal-sosialisme ferwachten. As sosiaal-demokraat wie Brouwer ek antifascist. Guon Friezen dy't de nasionaal-sosialistyske kant oerhongen, behellen de betinking fan de slach by Warns yn de Dútsk-Nederlânske tsjinstelling. Dêr fielde Brouwer net foar, mei it each op ús soldaten, dy't by Wûns en de Ofslútdyk of op oare plakken fallen wiene yn de striid tsjin de Dútskers. Doe hat er dúdlik útsprutsen dat men

nei de striid by Wûns net de slach by Warns betinke moast.

Op 28 maaie 1941 promovearre Brouwer yn Grins cum laude op in dissertaasje oer *Thet Authentica Riocht*. Hy joech dêr in Aldfryske tekst yn út neffens trije hânskriften. Syn ynlieding wie in treflike synthese fan âldere stúdzjes en nij materiaal oer dat nuodlike grinsgebiet fan filology en rjochtsskiednis. Oars as syn foargongers op dat mêd skrille er net tebek foar it ûntsiferjen fan de lêstige glossen. Hy foege der deeglike oantekeningen oan ta en ek in wurdlist by syn tekst: in gearmjuksel fan kanonyk en Romeinsk rjocht en in boarne foar de stúdzje fan it Aldfrysk en de kultuer fan de lette Midsieuwen. Brouwer syn promotor, de germanist prof. Kapteyn, wie yn 1940 santich wurden en lektor Sipma soe dat yn 1942 wurde. Dêrom waard der yn 1941 in nije taakferdieling makke.

Brouwer krige koart nei syn promoasje in beneaming as de earste gewoane heechlearaar yn it Frysk en it Goatysk. Foar Dútsk waard in Dútsker beneamd. Sipma sette syn wurk noch in jier fuort en Brouwer folge de kolleezjes fan syn âlde learmaster. 'It wiene rike ûren', hat er tsien jier letter yn *It Beaken* skreaun yn in stik oer *Sipma didaktikus*. Noch yn 1941 hat Brouwer syn ynaugurele rede hâlden oer *Joost Hiddes Halbertsma (1789-1869) as Fries taalkundige*.

4. It Grinzer professoraat: 1941-1956.

4.1. Fan oarloch en frede: 1941-1950.

Net allinne de Friezen, mar ek de kuratoaren fan de Grinzer universiteit wiene wiis mei Brouwer syn beneaming, om syn wittenskiplik formaat en om syn politike betrouberens. De Dútskers hawwe miskien tocht dat hja de Friezen foar har plannen winne koene, mar Brouwer bleau in goed Nederlanner. Yn 1942 is er lid wurden fan de Nederlânsk Herfoarme Tsjerke en yn de A-tsjerke te Grins is er doe doopt. Al yn 1943 wie der in fersetsstrider ûnderdûkt by Brouwer yn syn boppehûs oan de Nassauleane en P. Wybenga hat Brouwer in falsk persoansbewiis jûn. Yn de lêste oarlochswinter wiene de Brouwers sels ûnderdûkt op De Sweach. Brouwer hearde ek by de meiwurkers oan it illegale bledsje *Frysk en Frij*.

Nei de befrijing mochten de Brouwers nei Grins ta op in reispas mei de hântekening fan dr. H.G.W. van der Wielen, dy't doe boargemaster fan Opsterlân wie. Yn Grins waard Brouwer lid fan de need-gemeenterie en fan de riedskommisje foar ûnderwiis. Tagelyk wurke er oan de opbou fan in Frysk Ynstitút oan de Universiteit. Mei it each op de Aldfryske rjochtsteksten socht er de assistinsje fan rjochtshistorici, earst mr. P. Gerbenzon, de lettere heechlearaar, dêrnei ek mr. M. Oosterhout. It wichtichste wurk waard de samling fan it materiaal foar in Aldfrysk wurdboek.

Dêrby kaam de klam op de Aldfryske oarkonden. By it op kaart setten fan de wurden yn har sinsferbân frege Brouwer

de help fan in grut tal lju yn Nederlân en dêrbûten. In grutte rûnte fan Fryske frijwilligers út de stêd Grins holp dêrnei by it alfabetisearjen. Letter sette Brouwer ek útein mei de tarieding fan in Midfrysk wurdboek. Nei't de *Beaken*-redaksje yn 1951 besletten hie om net al te drege, better te lêzen kost foar in gruttere rûnte op te nimmen, kaam Brouwer mei in eigen tydskrift fan it Frysk Ynstitút, *Us Wurk*, fan 1952, dat net allinne stúdzjes, mar ek oar nijs joech oer it wurk.

Dêrnêst hie Brouwer it benammen nei de oarloch drok mei promovendi. Fiif hawwe him yn Grins as promotor hân, fjouwer mei dissertaasjes oer in Ald- of Nijfrysk ûnderwerp: G. Dykstra oer E. Halbertsma (1946), B.W. van Klaarbergen oer it jonge skeltarjocht (1947), W. J. Buma oer it Brookmerbrief (1949) en A.S. Wadman oer H.G. van der Veen (1955). Yn 1948 promovearre J. Naarding by him op in dissertaasje oer it Drintsk. Sels publisearre Brouwer doe in oantal stúdzjes, dy't foar in part al yn de oarloch skreaun wiene.

Yn it *Frysk Jierboek 1946* kaam er mei in wichtich ûndersyk fan let-Aldfryske persoansnammen út Frjentsjeradiel, dat er al yn 1944 ôfsletten hie, mar nei de oarloch omstaverre. De titel wie wat beskieden: *Ien en oar oer Fryske nammen*. Hy hie alderearst in rige fan 254 nammen sammele fan 859 lju yn Frjentsjeradiel út J.C. Tjessinga syn útjefte fan *De aanbrengh der Vijf Deelen van 1511 en 1514*. Dy sifers fergelike er mei dy fan de historicus J. Huizinga yn syn stúdzje fan 1914 oer de fraach, hoe't de Ommelannen fan Grins har oarspronklik Frysk karakter ferlern hiene. Huizinga hie sjoen dat der yn Slochteren om 1460 hinne hast likefolle nammen as persoanen wiene: 111 ferskillige nammen foar 129 lju. Mar yn Hunsingoa wiene hast in ieu letter folle minder nammen as persoanen: 220 ferskillige nammen foar 1081 lju. It lytser wurden fan it ferskaat yn de nammen skreau Huizinga ta oan it ynkommen yn de Ommelannen fan Saksen út Drinte.

Brouwer liet no sjen dat de ferhâldingssifers foar Frjentsjeradiel yn 1511, dus yn in tiid dy't tusken de nammen fan Slochteren en dy fan Hunsingoa yn lei, net folle geunstiger wiene, wylst der dochs suver gjin Saksyske ynkomlingen yn dy gritenij wiene. Brouwer wiisde der doe op dat it ferskaat yn nammen lytser wurden wie troch it machtich ynkringen fan tsjerklike nammen. Der wiene yn Frjentsjeradiel foaral gâns lju mei de nammen *Jan*, *Peter* en *Claes*, mar letter wiene dy nammen yn Hunsingoa noch machtiger. Hy makke ek in list op fan grytmannen yn Frjentsjeradiel út 1406-1438. Dy hie foar 84 lju leafst 55 ferskillige nammen en dêr wiene mar twa tsjerklike by. Mar Brouwer achte dy oantallen wol wat te lyts foar in goede fergeliking. Mei syn stúdzje hat Brouwer pionierswurk dien en in goede grûnslach lein foar lettere fergelikingen mei nammen út 1811, doe't elkenien by syn foarnamme ek in skaainamme opjaan moast en ek mei de nammen fan de folkstelling yn 1947.

Earst yn 1948 ferskynde it fjirde diel fan de grutte

Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden, dêr't Brouwer oan meiwurke hie mei bydragen oer Bredero, Starter, Coster en Rodenburg. Overdiep hie him der al yn 1939 om frege en - al paste it Brouwer op dat stuit mar min, om't er mei syn dissertaasje avensearje woe - hy hat it dochs op him nommen. Mar fierder hat Brouwer him ornaris by Fryske stúdzjes hâlden. In grinsgefal is Starter, oer wa't er yn 1953 noch in *Beaken*-artikel skreaun hat en syn *Friesche Lust-Hof* fan 1621, dy't er yn 1966 mei oantekeningen útjûn hat foar de 'Maatschappij der Nederlandse Letterkunde' te Leien.

Yn de oarloch hat Brouwer ek wurke oan in skiednis fan it Selskip fan 1844 dat syn ieufeest fiere woe, mar earst yn 1949 koe it grutte *Tinkboek* ferskine. Brouwer hat dêryn ûnder mear de âlde kontakten mei de East- en Noardfriezen bestudearre, dy't troch de oarloch ferbrutsen wiene. Njonkelytsen besocht Brouwer wer kontakt te krijen om de oarlochsskea yn te heljen oangeande de stúdzje fan it Noardfrysk. Op syn oanstean kaam yn 1948 de Deen P. Jørgensen nei Ljouwert, de skriuwer fan in boek *Über die Herkunft der Nordfriesen*. Jørgensen hat doe foar de Fryske Akademy lêzingen hâlden oer de plaknammen yn ferbân mei de delsettingsskiednis fan Noardfryslân.

De Deenske belangstelling fan de Brouwers datearret út de oarloch. Doe't hja yn Grins kamen te wenjen, binne hja al gau begûn mei mûnlinge lessen by de frou fan prof. Haitjema, in Deenske. Letter die Brouwer der sines ta om yn Grins in Skandinavysk lektoraat te krijen. Der kaam ôfwikseljend in Deenske, Sweedske en Noarske lektor. De Brouwers folgen harren kolleezjes en ek noch dy fan lektor dr. A. van Marken, de lettere heechlearaar. Hja hawwe gauris yn de Skandinavyske lannen tahâlden, earst yn Denemarken, dêrnei yn Noarwegen en Sweden. Doe't hja yn 1948 mei fakânsje yn Denemarken wiene, binne hja ek nei Århus gien.

P. de Clercq hie yn 1927 syn Fryske boekerij oan de Steatsbiblioteek yn Århus skonken. Dêr hie E. Stensgård in katalogus fan de boekerij makke, dy't yn 1933 útkaam. Yn dat jier reizge Stensgård op de fyts nei Fryslân ta en kaam sa ûnder mear mei de Ljouwerter biblioteekman Brouwer yn 'e kunde. Sa'n tritich jier hawwe de Brouwers mei de ûnderbibliotekaris fan Århus briefke. Doe't hja him yn 1948 opsochten, hawwe hja him útnoege en noch yn itselde jier hat Stensgård yn Grins útfanhuze. Hy wie in freon fan Fryslân wurden en hat gâns oer Fryslân skreaun. Yn 1968 hat Brouwer in boekje oan him wijd en ek ferteld oer de nijsgjirrige gearkomste fan it 'Dansk-Frisisk Selskab', dy't hja yn 1948 meimakke hiene yn it Deenske Tønder (Tondern), dêr't ek Noardfriezen lykas A. Johannsen by wiene. P. Jørgensen wie dus net de iennichste Deen mei Fryske belangstelling, dy't yn 1948 nei Ljouwert kaam.

Mar fan Jørgensen waard yn Fryslân mear ferwachte op it mêd fan it Noardfrysk en de nammekunde. Doe't yn Fryslân de belangstelling foar de Fryske plaknammen tanaam, die Brouwer yn juny 1949 writen om in Toponymysk wurkferbân te

krijen. De Fryske Akademy hat doe trije nije wurkferbannen ynsteld, yn july in lânskipgenetysk wurkferbân en yn septimber noch twa oaren, dy't allebeide Brouwer as earste foarsitter krigen: it taalkundich en it toponymysk wurkferbân. Doe't er yn juny 1949 war die foar in toponymysk wurkferbân, wie er gear oer de tekst fan in lêzing dy't er yn july te Brussel hâlden hat op it tredde ynternasjonale nammekundekongres. Syn lêzing is mei de titel *A Note on Frisian Toponymy* yn de *Proceedings* opnommen. Nei in besprek fan it wurk fan J. Winkler en F. Buitenrust Hetteema út 1898-1899 kaam Brouwer op it doe baarnende probleem fan wat men fanâlds ûnder Frysk ferstean moat, as it oer de taal giet.

Hy bespreek de ferhâlding tusken Frysk en Noardseeegermaansk, dat doe ornaris Ingwéonome neamd waard. G. Gosses hie K. Heeroma Ingwéonomany ferwiten, wylst M. Schönfeld sûnder folle sukses besocht in tuskenstânpunt yn te nimmen. Brouwer beheinde him yn haadsaak ta it Frysk yn Fryslân en earder ek yn Grinslân en ta de tiid fan en nei it folkeferfarren. Dêrom gyng er op de sprieding yn fan inkelde plaknammetypen yn it terpegebiet: de nammen op *-wert*, *-um* (út *-hêm*, út in datyf meartal of út in skaainamme op *-uma*) en *-ene* út *-ingi*. Hy joech dêr fjouwer kaarten by: ien fan de plaknammen op *-um* yn Fryslân, ien fan dy op *-ens* en ien fan de nammen yn Grinslân, dy't earder op *-ingi* útgynge en ta beslút in kaart, dy't sjen liet yn hokker Fryske gemeenten de plaknammen al goed neigien wiene. It is aardich dy kaart te fergelykjen mei Spahr van der Hoek sines yn *Fryske nammen* fan 1978.

Noch yn 1949, yn novimber hawwe Brouwer en Sipma lêzingen hâlden op in symposium fan de Amsterdamske Nammekunde-kommisje. Sipma sines oer *Toponymisch onderzoek in Friesland* is yn 1950 opnommen yn de *Mededelingen*. Dy fan Brouwer oer de *Toponymie van Opsterland*, dêr't er berne wie, is net útjûn, mar letter brûkt yn it boek oer it streamgebiet fan de boppe-Boarn yn 1961. In lêzing, dy't Brouwer yn 1950 hâlden hat foar it Toponymysk wurkferbân, is ferskynd yn de *Fryske plaknammen* fan in jier letter. Hy liet sjen dat de Fryske plaknammen foar fjouwer tûken fan de Fryske taalkunde fan belang binne: (1) foar de stúdzje fan de Fryske wurdskat, no en eartiids, (2) foar de lûd- en foarmleare fan it âldste Frysk, (3) foar de dialektstúdzje, foaral foar it fêststellen fan dialektgrinzen, bygelyks troch nammen mei *fonne* yn it súdwesten nêst *finne*, *fenne* oars en (4) foar hâldfêst oangeande it eardere Fryske taalgebiet. By dy punten hawwe M. Gysseling, yn 1960 yn de bondel *Fryske Stúdzjes*, en oaren har oansletten om it wurk fuort te setten.

4.2. Brêgebouwer om utens: 1950-1956.

Al haw ik hjirfoar *Us Wurk* fan 1952 en Wadman syn dissertaasje fan 1955 al efkes neamd, dochs moat ik hjir stil stean by it jiertal 1950. Doe waard Brouwer foarsitter fan

it Akademy-bestjoer en 'de brêgebouwer' by útstek, as ik dy oantsjutting fan K. Sikkema oernimme mei út de tinkbondel fan 1981. Sikkema ried yn maaie 1951 mei de Brouwers, dr. W. Kok, de earste Akademy-direkteur, en J. Piebenga fan de Ljouwerter krante nei de 'Ostfriesische Landschaft'. Brouwer krige doe de drege taak om yn de gearkomste te sprekken en, sûnder de oarloch te ferswijen, oer demokratyske takomstperspektiven te praten, yn de geast fan de Aldfryske Upstalbeam. Yn july 1951 waard ûnder Brouwer syn lieding op it Provinsjehûs te Ljouwert in wittenskiplik Frysk kongres hâlden mei sprekkers út en oer Westfryslân, Grinslân, East-, Noard- en Nederlânsk Fryslân. Hja wiene meiinoar gear oer Fryske nammen, taal en skiednis. Sa hat Brouwer doe de âlde kontakten fernijd en it oparbeidzjen fan Friezen en frisisten yn Nederlân en Dútsklân wer op gleeed brocht.

Dat oparbeidzjen waard fuortset op Fryske kongressen, dy't om de trije jier yn in oar Fryslân hâlden wurde (1955 yn Eastfryslân) en de Fryske filologekongressen, dy't ek om de trije jier yn ús Fryslân troch de Fryske Akademy organisearre wurde (sûnt 1956). Mar út it wichtige jier 1951 moat ik noch in punt neame. Brouwer hie yn in stelling by syn dissertaasje al pleite foar it ynstellen fan in Frysk doktoraal eksamen. Doe't T.B. Hoekema, studint-assistent oan it Frysk Ynstitút te Grins, it eksamen wol dwaan woe, hat Brouwer derfoar soarge dat dy mooglikheid yn it Akademysk Statút opnommen waard. Yn de hjerst fan 1951 hat Hoekema as earste it eksamen dien en dêrnei hawwe, benammen yn de lêste jierren, frijwat kandidaten yn in Germaanske taal syn foarbyld folge, yn Grins en oan oare universiteiten.

Yn augustus 1952 waard Brouwer op it fjirde ynternasjonale nammekundekongres yn Uppsala beneamd as Nederlânsk lid - mar foar it Fryske gebiet - fan it 'International Committee for Onomastic Sciences' (ICOS). Hy hat dêr doe yn it Frânsk en ek yn it Sweedsk oan it wurd west. Tagelyk kaam troch syn tadwaan by de Fryske Akademy it boek *Friese persoansnammen* út, fan de Grinzer taal- en nammekundige W. de Vries, dy't al yn 1942 ferstoarn wie. Mar it boek dat er neilitten hie, wie sa net te brûken. Dêrom hat Brouwer nei de oarloch mr. M. Oosterhout, syn meiwurker op it Frysk Ynstitút, ynskeakele. Dy hat twa registers makke: ien op de persoansnammen en ien op de ûnderdielen fan de nammen en de taalkundige ferskynsels. Sa waard W. de Vries syn dreech, mar wichtich wurk tagonklik makke.

Noch yn 1952 sette Brouwer útein mei *Us Wurk*, in eigen tydskrift foar it Frysk Ynstitút te Grins. Ek krige it Ynstitút in eigen rige teksten en stúdzjes: de *Estrikken*. Yn in losse rige boekjes kaam Brouwer mei literaire stúdzjes, lykas *Fryske Styl*, in 'Ynlieding ta it genietsjen fan literaire moaijens oan 'e han fan R.P. Sybesma syn *Boerke Thae*' fan 1952, dy't yn 1978 wer printe wurde soe mei Sybesma syn tekst derby. Fierder neam ik *De Fryske fjouwerrijel* fan 1953 en *Hedendaagse aspecten van de*

Friese literatuur fan 1954. It lêste is de tekst fan in lêzing, dy't er yn Amsterdam hâlden hat foar de 'Maatschappij der Nederlandse Letterkunde'. Yn 1941 hie dy him as lid beneamd. Nêst de neamde publikaasjes kaam Brouwer yn 1954 mei it earste fan in rige biografyske boekjes, oan de hân fan brieven fan de ferstoarne, yn dit gefal fan *Knop, de roppene*, 'Skylge's lieder, organisator, dichter, skriuwer, wittenskipsman - wearspegele yn syn briefwiksel'.

Dêrnjonken ferskynde doe it tredde fan Brouwer syn seis Midfryske dieltsjes yn de *Magnus-rige*, dy't no fan de Fryske Akademy wie: *It libben fen Aagtje IJsbrants of dy Frieske boerinne*, fan Eelke Meinerts, lykas wenst, mei in ynlieding en oantekeningen. Yn it Leuvense *Onoma* fan 1954 stie de bibliografy fan *Frisian Onomastics* oant en mei 1950, dy't Brouwer mei dr. Y. Poortinga fan de Fryske Akademy gearstald hie. Yn itselde diel joegen hja ek in oersjoch fan *Onomastic Activities in Friesland* en hja hawwe dêrnei noch lang elk jier de bibliografy fan de Fryske nammekunde yn *Onoma* fersoarge. Doe't yn 1955 it fyfte ynternasjonale nammekundekongres hâlden waard yn Salamanca, folgen Brouwer en syn frou fan te foaren de kolleezjes Spaansk oan de Grinzer universiteit.

In nammekundich inisiatyf fan Brouwer wie it hâlden fan nammekundedagen. Yn 1954 spriek er op in gearkomste te Leer yn Eastfryslân oer problemen fan de Fryske toponymy, wylst mr. L.J. Noordhoff in lêzing hâlde oer it wurk fan de 'Heerdencommissie' yn Grinslân. Yn 1955 organisearre Brouwer mei K. Heeroma, sûnt 1953 de earste heechlearaar yn it Nedersaksysk, in nammekundedei oan de Grinzer universiteit. In jier letter hâlde it Nammekundich wurkferbân fan de Fryske Akademy, de fuortsetting fan it Toponymysk wurkferbân, in nammekundedei yn Olterterp, yn oansluting by it earste Frysk filologekongres te Ljouwert. Dêrnei wie der yn Amsterdam in nammekundedei fan de 'Naamkundecommissie' fan de Keninklike Akademy. Mar dy wie foar hiele Nederlân en doe brochten ferskate wurkgroepen ferslach út, ek de Eastfriezen. De nammekundedei, dy't yn 1958 wer yn Eastfryslân hâlden wurde soe, is net trochgien. Neffens *Philologia Frisica anno 1959* lykwols hat de nammekunde fan Grinslân en Eastfryslân wol syn gerak hân op it twadde Frysk filologekongres.

5. De Fryske Akademy: 1956-1964.

5.1. De útbou fan it Coulonhûs: 1956-1960.

Yn it jier 1956 kaam der in krieming yn Brouwer syn libben. Nei in professoraat fan fyftjin jier naam er ôfskie fan de Grinzer universiteit en rekke er syn Goatyske kolleezjes en tentamens kwyt. Hy waard no nêst Kok as saaklik direkteur de earste wittenskiplike direkteur fan de Fryske Akademy en tagelyk bysûnder heechlearaar yn de Fryske taal- en letterkunde oan de universiteit fan Amsterdam. Hy hâlde dêr yn 1957 syn ynaugurele oraasje oer *De Friese*

brief troch de ieuwen hinne en brûkte dêrby gâns Aldfryske brieven dy't noch net útjûn wiene. Twa fan syn Grinzer promovendi binne by him yn Amsterdam promovearre op Fryske ûnderwerpen: K. Dykstra op oersettingen yn it Frysk (1962) en H.T.J. Miedema op paadwizers fan de Fryske filology (1961).

By de Fryske Akademy sette Brouwer yn 1956 mei syn wurk útein yn de drokke wike fan ein augustus en begjin septimber. Op de Oltterterpster nammekundedei folge it earste Frysk filologekongres, mei kopstikken lykas prof. H. Kuhn en prof. P. Jørgensen oer it probleem fan de Ingwéonanen. Brouwer syn opfolger yn Grins, prof. Buma hie de lieding en prof. Fokkema bespreek de stân fan saken by *De Fryske taelkunde*, wylst Brouwer sels dat die foar *De Fryske literatuerstúdzje*. Ek neamden hja opjeften foar de takomst fan de Fryske filology. Dêrnei kaam de jiergearkomste fan de Fryske Akademy, dêr't Brouwer spriek oer *De Fryske Akademy en it wittenskiplik wurk*, in soarte fan yntreerede.

It wichtichst wurk achte er ynearsten de oanset en it skriuwen fan it Nijfrysk wurdboek. Der waard doe noch tocht oan in soarte fan Fryske 'Van Dale' mei in noarmative ynslach. Op Brouwer syn oanstean kaam der al gau in systematysk oerlis oer it wurk fan de lytse wurdboekstêf. It moast in wittenskiplik, beskriuwend wurdboek wurde. Dêrom waard der njonken it 'âlde' apparaat, it materiaal fan Waling Dykstra mei gâns oanfollingen, in nij 'trochsneed-apparaat' makke. De teksten fan de earste tiid nei 1800, dus yn oansluting by it Midfrysk te Grins, waarden folslein opnommen, foar safier doe bekend. Foar de lettere tiidrekken waard út elke tsien jier in kar dien mei in goed ferskaat.

Dy teksten waarden dan folslein, wurd foar wurd opnommen, lykas dat ek yn Grins wenst wie foar bygelyks de Aldfryske oarkonden en de Midfryske tiid. Sa waard der in bettere grûnslach lein. Foar it oarderjen en alfabetisearjen fan de kaartsjes kaam in grutte rige frijwilligers op it Coulonhûs te helpen, meast âlde kunde en meistridders fan de Brouwers. Fierder wie, mei it each op de printkosten, dêr't Z.W.O. wol foar stean moatte soe, de omfang fan it wurdboek in wichtich punt en ek de tiid dat it wurk ree wêze koe. Twa meiwurkers hawwe noch in skoft by it grutte W.N.T. yn Leien west. Ek wie in fraach fan belang: wurdt it in fertaalwurdboek of moatte de betsjuttingen yn it Frysk omskreaun wurde? Dus: sil men bygelyks by de Fryske wurden *tafel* en *stoel* de betsjutting oanjaan troch Nederlânsk 'tafel' en 'stoel', mei taljochtingen oer mooglike ôfwikings en mei Fryske sitaten en idioom as bewizen?

Of moat men yn it Frysk omskriuwe wat men ûnder in tafel en in stoel ferstiet? Dat lêste freget mear romte en drokte en jout mear ûnkosten. Ek mei it each op de brûkers fan it grutte wurdboek yn Nederlân en dêrbûten like it fan belang dat men net mei Fryske omskriuwingen komme soe, mar mei it Nederlânske wurd as oersetting en dus mei it Nederlânsk as fiertaal en fierder ryklik Fryske bewiisplakken

út de tiid fan 1800 oant doe ta. Dêrnei kaam de opset ek yn de wurdboekkommisje ûnder lieding fan prof. Fokkema. Nêst Brouwer en oaren fan it wurdboek sieten der ûnder mear fjouwer lju fan de Grinzer universiteit yn: de heechleararen Buma en Gerbenzon fan it Frvsk Ynstitút en twa oare wurdboeklju: prof. Heeroma en dr. J. Naarding fan it Nedersaksysk Ynstitút.

De measten yn de kommisje woene gjin omskriuwingen yn it Frysk en dêr wiene Buma en Gerbenzon it net mei iens. In kompromis fan foarsitter Fokkema krige net stipe dat makke. Al wurke ik doe by it Akademy-wurdboek, ik kaam wol gauris yn Grins, ek doe't prof. Buma dêr direkteur wie fan it Frysk Ynstitút. Ik seach doe ta myn benijing dat Brouwer syn wurk yn Ljouwert troch de Grinzer Friezen mei skeane eagen folge waard, foaral it wurdboekwurk. Earst wie it allinne lêbjen; letter fernaam ik dat de lju fan it Frysk Ynstitút en dêromhinne fan de wurdboektaal in earesaak foar de Fryske beweging makken. As de betsjuttingen net yn it Frysk omskreaun waarden, wie dat suver ferrie oan de Fryske saak. Sa seagen hja dat yn Grins en frijwat Friezen, dy't yn 1957 nei Buma syn oraasje mei de trein nei Ljouwert weromreizgen, wiene ek al oanstutsen troch dy emosionele krityk.

In pear jier lang krigen wy doe faak persoanlike oanfallen op Brouwer en oare lju fan de Fryske Akademy. It hat my nij dien dat Brouwer sa ferduldich en sa saaklik yngyng op de ferwiten fan syn bestriders, al joech dat neat troch har persoanlike en beheinde wize fan sjen. Doe't er op syn sechstichste jierdei in grutte huldebondel mei *Fryske Stúdzjes* út Nederlân en fier dêrbûten krige, wie dat miskien in pleister op de wûne, al woene de Grinzer striders noch net meidwaan. Yn de tinkbondel nei Brouwer syn dea hat T. Hoekema as earste skreaun dat er gjin frede hie mei de ferwidering tusken Brouwer en syn opponinten. Oaren hiene my al earder sein dat hja spyt hiene fan harren hâlding, mar dat wie foar in part yn de tiid dat Buma ek de wyn fan foaren krige.

As wy weromsjogge nei 1957, moat ik wize op de wurdsamlingen, dy't op it Coulonhûs makke waarden foar Hynljipper, Skylger, Skiermuontseager en Biltske wurdboeken. Skriuwers yn Fryske dialekten, lykas D. Fokkema en Pita Grilk waarden tige stipe by har wurk en de útjefte derfan. Njonkelytsen kaam der ferlet fan romte yn it âlde Coulonhûs. Foar de nedige nijbou op de hoeke dêrnêst kaam doe in krante-aksje ûnder lieding fan K. Sikkema, de lettere saaklike direkteur as opfolger fan Kok. Yn 1959 koe de nijbou iepene wurde: by alle strideraasje dochs in symboal fan útbou en bloei! In oare prestaasje om wiis mei te wêzen, wie de *Encyclopedie van Friesland* fan 1958, dêr't Brouwer de haadredaksje fan hie.

By de betinking fan Eeltsje Halbertsma syn ferstjerren, in ieu earder, stâlde Brouwer in blomlêzing gear út syn *Poëzij en proaza*, mei in ynlieding en wiidweidige oantekeningen. Dat wie it earste Fryske diel yn de rige *Zwolse*

drukken en herdrukken. Wylst de lêzingen en ferslaggen fan de Fryske filologekongressen om de trije jier ferskynden yn de rige *Philologia Frisica*, kaam ek om de trije jier, mar net tagelyk, wer in mienskiplik *Frysk Jierboek* út fan de trije Fryslannen. Op it Frysk kongres fan Aurich yn 1955 wie besletten in 'Fryske Rie' op te rjochtsjen. Brouwer waard de earste foarsitter fan dat oerlis-orgaan fan East-, Noard- en Nederlânske Friezen en bleau in 'brêgebouwer'. Yn 1958 organisearre er yn augustus in stúdzjewike yn Sealterlân, mei syn frou, inkelde leden fan it 'Roomsk Frysk Boun' en P. Kramer mei syn faam. Wy hawwe dêr de rige Sealterfryske boeken en oare publikaasjes oan te tankjen, dy't Kramer skreaun hat en dy't foar in part troch de Akademy útjûn binne, lykas syn *Sealter Wurdboek* fan 1961.

Brouwer sels hat frijwat boeken en boekjes publisearre oer Noardfryske skriuwers: oer it wurk fan N.A. Johannsen yn de *Estrikken* fan 1956 (mei oaren), oer B. P. Möller (en de Deenske heechlearaar H. Möller, yn 1959), J. Hansen (1960), Jens Mungard (1962) en lytsere stúdzjes oer A. Johannsen (1968-1969), E. Heitmann-Petersen (1974) en H. Schmidt (1980). Mei A. Johannsen, Mungard en Schmidt hie er al foar de oarloch kontakt hân, doe't er har fersen opnaam yn de *Fryske Jierboeken* fan 1937-1938. It boekje dat Brouwer yn 1959 oer beide Möllers skreaun hat, is *Drama's yn duodecimo* en de ûndertitel is: *Kriich en kreauwerij yn Fryslân*. It giet oer it skreppen fan beide freonen om ta in Sylter wurdboek te kommen. Brouwer hat har brieven brûkt út it tiidrek 1896-1919, in tiid fan plannen en teloarstellingen. Noardfrysk wurdboekwurk en staveringsstriid waarden behearske troch in geast fan krityk en oergeunst, dy't mear opkearde as opboude. In stik Fryske tragyk wie yn de lytse drama's 'yn duodecimo' besletten, mar ek wol yn de 'kriich en kreauwerij' fan Brouwer syn Fryslân.

Doe't de bern fan de Brouwers trouw wiene, fûn Frou Brouwer mear tiid om har man te helpen. Hja typte, bygelyks yn Sealterlân, en ried de auto. Mar hja publisearre ek wol, yn 1960 in boek oer Johanna Fr. Rutgers en it laach Rutgers: *Hja libben foar de neiste* en twa jier letter joech hja Simke Kloosterman har *Spreuken* út. Fierder hat hja in heap oerset út de Skandinavyske talen en út it Eastfrysk, foaral mei har man, mar ek wol allinne. Yn 1959 wie Brouwer gear oer in probleem dat him al lang yn de besnijing hie, de ûntfrysking fan Grinslân. Hy skreau dêroer *Fries in Slochteren* yn de *Driemaandeljke Bladen* fan it 'Nedersaksisch Instituut' te Grins. Hy printe doe in let-Aldfryske tekst ôf út de Ommelannen fan Grins: in list fan lân te Slochteren yn de 15de ieu (yn in kopy út de 16de), mei in oersetting. It net-Fryske part fan it stik typearre er as mingtaal: in troch Fryske relikten opkleure 'Eastersk' Nederlânsk. Yn de *Fryske plaknammen* joech er doe listen mei de persoansnammen út dyselde teksten: *Fryske nammen út Slochteren*.

Soksoarte problemen kamen ek oan de oarder op it twadde Frysk filologekongres fan 1959 oer it wengebiet fan de Friezen yn it ferline. Net allinne archeologen en dialektologen, mar ek nammekundigen út Noard-, East- en Nederlânsk Fryslân sprieken dêroer. Doe't it Nammekundich wurkferbân drs. G.A.G. Meerburg kwyt rekke as skriuwer, naam drs. J.J. Spahr van der Hoek syn wurk oer en waard Brouwer wer foarsitter. Hy hat doe gauris in lêzing hâlden foar it wurkferbân. Yn 1959 ferskynde ien fan de grutste útjeften yn de *Magnus-rige*, de fjirde fan de seis teksten dy't Brouwer dêryn útjûn hat. Dat wiene *De Fryske fersen fan Durk Lenige en oare Makkumers*, dy't doe foar it earst printe waarden, mei in ynlieding en gâns oantekeningen by dat net sa maklike wurk, der't Brouwer ek ferskate oare stúdzjes oan wijd hat. Underwilens wie Brouwer jierrenlang dosint oan de Noardlike Leargongen, doe noch fan de Fryske Academy. Hy wie warber by de oprjochting fan it Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum, lykas letter ek by de stifting fan it Nordfriisk Instituut.

5.2. Fryske Stúdzjes en Sweden: 1960-1964.

Sa't al efkes neamd is, krige Brouwer by syn sechstichste jierdei in feestbondel fan mear as fyftich *Fryske Stúdzjes* fan filologen út Nederlân, België, Dútsklân, Ingelân, Amearika en de Skandinavyske lannen. Ek wat er doe sels publisearre yn dat jier wiist op it ferskaat fan syn belangstelling en kontakten. Nêst in útjefte fan Petrus Baardt syn *Frieske Boere-Practica* fan 1640 en in brievebiografy *Oantinkens oan Jacob Haantjes (1899-1956)* ferskynde doe in fersebondel fan de Noardfries Johannes Hansen (1854-1877): *Frucht fan toarre groun* mei in ynlieding en oantekeningen fan Brouwer. Bûtendat noch de Fryske oersetting fan *De tocht mei it goud* (fan de Noarske Bank, nei de Dútske ynfal fan 1940), in ferhaal fan de Noarske skriuwer Nordahl Grieg. De Brouwers hiene dy tegearre makke en foarsjoen fan in ynlieding oer Grieg syn libben en wurk. Brouwer syn belangstelling gie yn dy jierren hieltyd mear nei it noarden: Noardfryslân en Skandinavië. Yn it mienskiplik *Frysk Jierboek* 1961 skreau Brouwer in bydrage oer *Pieter de Clercq, forbiningsofsier tusken West en Noard*, mei in hânfol brieven fan De Clercq oan beide Mungards. Yn oansluting dêrby joech Brouwer yn 1962 mei syn freon H. Schmidt in Sylter fersebondel út fan Jens Mungard, *Dit Leewent en broket Kraans*. It niisneamde ferhaal *De tocht mei it goud* waard al yn 1961 wer printe yn de moaie bondel *Frjemd en dochs eigen*. De Brouwers hawwe dêryn har - foar it grutste part noch net earder ferskynde - oersettingen útjûn út it wurk fan meiïnoar acht skriuwers út Denemarken, Sweden en Noarwegen (yn Lands- en Riksmaal): ien toanielskets fan Kaj Munk en fierder ferhalen fan oare bekende auteurs.

Fan 1963 is de 'thriller' *Jiskepûster en de dea*, in moardskiednis fan de Sweedske romanskriuwster Ann Mari

Falk, de oersetting fan har *Askungen och Döden*, dat noch net yn it Nederlânsk oerset wie. In jier earder hie Frou Brouwer allinne wurk fan deselde skriuwster útjûn: *In famke wenne in jierlang op Nes*. Tagelyk mei *Jiskepûster* ferskynde de komeedzje *Nobelpriis, né of ja?* Dat wie de oersetting dy't de Brouwers makke hiene fan *Swedenhielms* fan de Sweed Hjalmar Bergman. Sweden en syn literatuer krigen safolle omtinken fan de Brouwers, om't hja dêr yn de earste helte fan 1961 wenne hawwe. Brouwer wie doe in healjier gastheechlearaar oan de universiteit fan Uppsala. Hy brûkte dêr it Sweedsk foar syn kolleezjes. Letter hat er ek yn Oslo gastkolleezjes jûn. Yn septimber 1963 binne de Brouwers wer nei Uppsala gien, foar noch seis wike gastkolleezjes.

Yn oansluting by syn gastprofessoraat fan 1961 hat er yn juny by de Fryske Akademy noch in simmerseminary foar Skandinavyske studinten organisearre. In oar Sweedsk-Frysk inisiatyf wie dat *It Beaken* yn 1963 in feestnûmer hie fan fyftjin Fryske stúdzjes by de santichste jierdei fan prof. E. Löfstedt te Uppsala. Dêr stiene fiif taalkundige bydragen yn fan Sweden, fiif fan Dútskers en fiif fan Nederlanners. By de Sweden wiene N. Århammar en B. Sjölin, no allebeide heechlearraren yn it Frysk. By de Friezen wie fansels Brouwer, dy't it suffiks bespreek fan Sweedsk *Sötma - Swietme*.

Underwilens hie Brouwer yn augustus 1961 yn Utert in lêzing hâlden oer *The Relation between Frisian Literature and Other Literatures* op it tredde kongres fan de 'International Comparative Literature Association'. De tekst is yn de *Proceedings* opnommen, dy't yn 1962 ferskynden, doe't K. Dykstra by Brouwer promovearre op *Oersettingen yn it Frysk*. Yn itselde jier waard de hûndertste stjêrdei betocht fan H.S. Sytstra. Brouwer hat doe mei J.J. Kalma de brieven fan de oprjochters fan it Selskip útjûn mei in wiidweidige ynlieding oer har pionierswurk. De titel fan de útjefte wie *Winst út forlies*: it ferlies fan it Frjentsjerter athenaeum. Hjirfoar is al neamd dat Brouwer yn 1962 ek de karbondel *Dúnsân* ferskine liet, mei de *Kastanjes út In string fersen*. De earste samling oersettingen fan syn *Kastanjes* wie fan 1963, de twadde fan 1977.

Fierder waarden twa nijsgjirrige boekjes fan sines opnommen yn de populair-wittenskiplike rige *Bûnte Liuwen*, dy't neffens in Eastfrysk foarbyld opset wiene. *Fryske foarnammen en skaeinammen* fan 1963 wie in lêsbere gearfetting fan de stân fan saken, op grûn fan eigen ûndersyk út it *Frysk Jierboek 1946* en fan oare stúdzjes. It *Frysk sprekwurd* kaam yn 1964 út. Ut dy tiid binne noch twa dieltsjes fan Brouwer yn de *Magnus-rige*. Petrus Baardt syn *Boere-Practica* is al neamd by 1960 en trije jier letter is *De Burkery* fan 1774 yn de rige opnommen. It wie syn sechste dieltsje dêryn en hie in ynlieding mei oantekeningen, ek oer de mooglike skriuwer, Eelke Meinderts.

In kostlike útjefte wie Brouwer syn samling fan mear as fyftich Fryske oersettingen fan it 'Us Heit': *It alder-*

hillichst gebet yn Fryske lûden. Hy joech achttjin oersettingen yn it Frysk fan no en earder, fiif en tritich yn Fryske dialekten yn Nederlân en Dútsklân en in ynlieding, mei kaartsjes en gâns oantekeningen. Fyftjin jier letter, koart foar syn dea, is Brouwer noch op dy teksten yngien yn de bondel foar A. Spenter. Ut 1964 wol ik ek noch neame: *Mål og målreising i Frisland*, opnommen yn *Skriftspråk i utvikling. Tiårsskrift for Norsk språknemnd*. Op útnoeging fan syn freon A. Campbell, heechlearaar yn it Aldingelsk te Oxford, hat Brouwer dêr yn 1964 in lêzing hâlden oer *The Present State of the Anglo-Frisian Question*.

6. *De jierren fan it pinsioen: 1964-1981.*

6.1. Gysbert, Starter en Stensgård: 1964-1969.

Yn 1964 kaam der wer in krieming yn syn libben. In jier te betiid gyng er mei pinsioen. Syn artikel oer *Fryske stúdzje yn it bûtenlân*, dat yn 1965 yn it *Bernlef Lustrumnûmer* ferskynde, liket wat op de tekst foar in ôfskiedskolleezje. It wie in reis by de Europeeske universiteiten lâns, mei in útsje nei Amearika en tagelyk in optimistysk weromsjen op wat rûnom ta stân kaam. In oar weromsjen wie de lange, mar libbene skôging *Mei de kroantsjepinne*, dy't Brouwer yn 1965 levere yn *20 jier Fryske Kultuerried*. De titel kin likegoed slaan op de pinne fan de skriuwer as op dy fan de beskreaune: dr. H.G.W. van der Wielen, de tawijde folkshegeskoalle-lieder en freon fan Brouwer, al lang foar de oarloch. Yn 1930 wie er promovearre op in sosiografy fan Opsterlân, dêr't er nei de oarloch noch boargemaster west hat. Letter wie Van der Wielen foarsitter fan de Kultuerried en ek efkes fan de Fryske Akademy.

Yn de tiid fan syn pinsioen hope Brouwer as 'frij man' mear tiid te finen foar grut wurk dat wachte. Alderearst syn kommintaardiel by *Gysbert Japicx Wurken*, dat by de betinking yn 1966 ree wêze moast. De kopij foar dat standertwurk hat er sadwaande op de tiid ynleverje kinnen. By de Gysbertfeesten yn Boalsert hat er de feestrede útsprutsen. In jier letter wie er dêr wer as sprekker, doe by de betinking fan syn freon pater Titus Brandsma, heechlearaar te Nijmegen, dy't in fearnsieu earder yn it konsintraasjekamp Dachau omkommen wie. Ek Brouwer syn tekstútjefte fan *J.J. Starter, Friesche Lust-Hof* út 1621 hat er yn 1966 ferskine litten. Dêr wie allang nei útsjoen. It wie syn twadde útjefte yn de rige *Zwolse drukken en herdrukken*, nei de blomlêzing út Eeltsje Halbertsma syn wurk.

Yn 1965 wie syn lêzing oer *Friese familienamen, afgeleid van toponiemen* opnommen yn de rige fan de Amsterdamske 'Naamkunde-commissie', nei't er dêroer yn Amsterdam sprutsen hie op in symposium. Dat wie yn oktober 1964, doe't er krekt 'frij man' wie. By de publikaasje hat Brouwer oan syn tekst in lange list tafoege fan bewiismateriaal. Hie er dy yn de *Fryske plaknammen* hawwe wollen, dan

hie er langer wachtsje moatten, want mei it Nammekundich wurkferbân en syn útjeften gyng it net sa bêst, doe't Brouwer ôfgien wie as foarsitter en as wittenskiplik direkteur fan de Fryske Akademy. Syn foarwurd as Sipma-betinking yn it twadde diel fan Sipma syn *Fryske nammekunde* wie wol skreaun foardat er ophâlde, mar earst yn 1966 kaam it boek út.

Fierder hat Brouwer ek inkelde stúdzjes publisearre oer Fryske dialekten yn âlde teksten. Yn 1965 ferskynde syn bydrage oer *It Makkumer Frysk yn 'e 18de ieu* fan Durk Lenige en oare Makkumers. Lenige hat er ek besprutsen yn syn grut literairhistoarvsk oersjoch fan *Skriuwers yn it Frysk yn Wûnseradiel*, dat fan 1964 is, mar earst fiif jier letter útkaam. It Wâldfrysk fan de foarige ieu hat er ûndersocht yn *It Frysk fan 'Kees uit de Wôadkaont'*, de skippersfeint K.H. Landmeeter. Dy wie yn 1790 berne yn Lippenhuzen, súdlik fan De Sweach, en joech yn 1840 in bondeltsje mei rimen út dat der tige ynfoel. Doe't Brouwer noch sa'n foech jonge wie, koe syn heit in lang fers fan Landmeeter sa mar opsizze foar de bern. Mei niget hat Brouwer dialekt, stavering en ynhâld fan it boekje beskreaun yn de bondel ta oantinken oan syn freon en kollega, prof. Fokkema.

Twa oare freonen, mar út oare lannen, hat Brouwer yn dy tiid betocht. Alderearst *Erling Stensgård, freon ta Fryslân (1876-1966)*, oan wa't er in moai boekje wijd hat, wer in brievebiografy, dy't yn 1968 útkaam. As ûnderbibliotekaris fan de steatsbiblioteek te Århus hie Stensgård in katalogus makke fan P. de Clercq syn boekerij dêre en wie er yn 1933 nei Ljouwert reizge. Sa'n tritich jier lang hie er mei de Brouwers briefke en gauris hiene hja elkoar opsocht, benammen sûnt 1948. Hy hie gâns dien om Fryslân en syn literatuer bekend te meitsjen yn Denemarken. De biblioteek fan Århus waard foar it Frysk de sintrale biblioteek foar it Skandinavyske noarden.

Yn 1963 hat der sprake fan west dat drs. T. Hoekema, troud mei in Deenske frou, oan de biblioteek ferbûn wurde soe. Mar Hoekema triek bim tebek. Letter is dêr drs. R. Bosma hinne gien, dy't Brouwer tige holpen hat mei de bibliografy fan Stensgård. De twadde bûtenlanner, dy't Brouwer betocht, wie syn Noardfryske freon, de dichter A. Johannsen (1888-1967), mei wa't er yn 1927 by it Grutfrysk kongres te Ljouwert yn de kunde kommen wie. Tsjien jier briefken hja en Brouwer naam fersen fan Johannsen op yn it *Frysk Jierboek*. Letter publisearre er stúdzjes en literair wurk fan him en syn heit yn de *Estrikken*. Ek yn *It Beaken* binne stúdzjes fan Johannsen ferskynd. Yn 1968-1969 hat Brouwer syn âlde freon en syn dichtwurk betocht.

Al sûnt de ein fan 1967 wie Brouwer ynskeakele by de nije Fryske bibeloersetting. As ien fan de taalkundigen (frisici), dy't mei de oersetters (theologen) oparbeiden, wie er benammen gear oer de oersettingen út it Nije Testamint fan syn âldste soan. Dy hat dêroer ferteld by de kremaasje en yn it tinkboek foar syn heit, dy't jierren-

lang suver al syn frije tiid oan dy oersetting bestege hat. Nei't Provinsiale Steaten yn 1976 in beslút nommen hiene oer de nije stavering, is de nije bibeloersetting yn 1978 ferskynd. Brouwer syn belangstelling foar it lân fan Kristus en de bibel die ek bliken út syn reis nei Israël, noch foar de juny-oarloch fan 1967. Doe't er der wer hinne woe, hat syn dokter it him ferbean.

6.2. Postscripta en Skandinavië: 1969-1979.

Yn 1969 sette Brouwer útein mei in eigen rige *Postscripta*, dêr't tolve kreas fersoarge boekjes yn ferskynd binne, it lêste yn 1980. Dy rige kaam spitigernôch net yn de hannel, mar waard allinne oan famylje en kunde tastjoerd. Seis dieltsjes geane oer Skandinavië. It earste is in bondel mei koarte ferhalen fan acht Sweden: *Sketsen út Sweden*, troch de Brouwers yn it Frysk oerset. De Nijnoarske skriuwer Tarjei Vesaas komt twa kear yn de *Postscripta* foar. Alderearst troch syn roman dy't de Brouwers oerset hawwe ûnder de titel *De Fûgels* en dy't yn 1971 útkaam as nûmer 5 fan de rige, en twa jier letter troch nûmer 8: In *skriuwersfreonskip* tusken twa pearen, Vesaas en syn frou en de Deen M.A. Hansen en syn frou.

De Sweed Hans Peterson hawwe hja in alderaardichst illustrearre berneboekje fan oerset: *Pake en syn kanarjefûgeltsje*. Nei't de Brouwers yn 1970 nei it eilân Gotlân flein wiene, foar in wykmennich fakânsje oan de Eastsee, kaam Brouwer twa jier letter mei in boekje oer it *Keatsen op Gotlân*, dat dêr mooglik troch skippers út 'Hollân' wei brocht wêze soe. Dat ferbân hie de ferneamde Sweedske plantkundige Linnaeus lein, dy't it keatsen op Gotlân sjoen hie en yn Nederlân. Yn 1976 wijde Brouwer ek in dieltsje oan 'de Blommekening' *Linnaeus*, dy't nei syn promoasje yn Nederlân heechlearaar yn Uppsala west hat.

Nêst dy seis *Postscripta* oer Skandinavië binne noch twa boekjes oer Sweden by útjouwers ferskynd. Fan 1970 is Brouwer syn *Dalarna* of *Dalecarlië bisjoen mei Fryske eagen*, in libbene beskriuwing fan dat gebiet mei 'Dellingen', noardwestlik fan Stockholm en Uppsala. De Brouwers hawwe dêr yn 1961 omsjoen út Uppsala wei, mar oars as H.C. Andersen mear as in ieu earder, doe't er it lân mei dichterseagen beskreaun hat. De Brouwers seagen dat moaie gebiet, dat ôfwykt fan aard, mei Fryske eagen en fûnen gâns oerienkomsten mei Fryslân. Der hat sels in spontane jongereinbeweging west, dy't mei de lettere Jongfryske beweging te fergelykjen is. Yn 1975 ferskynde Brouwer syn biografy fan de 'strider foar frede' *Dag Hammarskjöld*, dy't Sekretaris-generaal fan de Feriene Naasjes west hat. Yn in taheakke wiene Hammarskjöld syn oantinkens oan *De Slotberch* fan Uppsala opnommen yn de Fryske oersetting fan de beide Brouwers. Yn itselde jier dat hja dêr wennen, is Hammarskjöld yn de Kongo omkommen mei in fleantúch.

Noch twa publikaasjes oer it hege noarden moat ik neame. Alderearst in artikel fan Brouwer dat yn de oersetting

fan prof. R. Djupedal yn *Syn og Segn* fan 1970 ferskynd is ûnder de titel *Vestfrisisk bokheim* en twad in boekje fan 1974 mei as titel de fraach: *De Føroyar in foarbyld foar Fryslân?* It is gearstald fan trije skriuwers. It grutste part bestiet út artikels, dy't in kenner fan de Føroyar, de Sweed Ejnar Fors Bergström skreaun hat oer de eigen kultuer en eftergrûn fan dat lytse lân mei sa'n foech fjirtich tûzen ynweners. Brouwer hat dy artikels oerset en der in stik oan tafoege dat er yn 1953 yn de Ljouwerter krante hân hie oer *De Føroyar en Fryslân*, nei oanlieding fan in útstalling oer de Føroyar yn Kopenhagen. Ek it foarwurd is fan him, wylst it boekje beslút mei de Selsbestjoerswet yn de oersetting fan T. Hoekema, dy't yn 1953 as jong frisist syn earste reis nei de Føroyar makke hie.

Trije dieltsjes fan de *Postscripta* binne fuort yn 1969 útjûn. Nêst de neamde *Sketsen út Sweden* wiene dat nûmer 2: *Wilhelmine Siefkes, Hwat fersen en hwat sketsen*, fan beide Brouwers oerset en nûmer 3: *By gelegenheit*. Brouwer hat de Eastfryske dichteres Wilhelmine Siefkes en har wurk yn syn ynlieding typearre en wurdearre: har literair wurk, mar ek har illegaal wurk yn it ferset tsjin it nasionaal-sosialisme. Dêrop folgje fersen en sketsen yn oersetting. Lykas faker hawwe de Brouwers net blike litten hoe't har taakferdieling wie by it oersetten. Hja hawwe grif tige meinoar oparbeide, al hat syn frou faak de foarstep nommen. Mar inkelde fersen út dizze bondel steane ek yn de tinkbondel nei Brouwer syn dea, mei syn namme as oersetter, en fierder hat de dichteres fersen fan Brouwer oerset, dy't ek yn de tinkbondel opnommen binne. Doe't hja yn 1970 tachtich waard, hat Brouwer yn it *Frysk Jierboek* in omwurking jûn fan syn ynlieding.

It tredde nûmer fan de *Postscripta* hat as titel *By gelegenheit* en jout 'Fryske en Nederlânske rimen', ûnder mear it stikelfers *Frysk*, dat Brouwer yn 1933 skreaun hie foar of better: tsjin de polysjerjochter mr. J. Meihuizen, dy't gjin Frysk hearre woe. Ik neam allinne inkelde Fryske fersen foar Brouwer syn freonen notaris B. Tuinstra en dr. Y. Poortinga en in pear yn it Nederlânsk, ien ta oantinken oan prof. Overdiep en it fers *Terschelling* foar prof. Heeroma en syn frou. Yn 1970 is der frijwat fan Brouwer ferskynd: net allinne *Dalarna* en de oersetting fan Peterson syn boekje, mar ek in rake typearring fan syn alde freon en meistrider *M.K.S.* (= Scholten) yn *Neipetear* en in Nederlânske bydrage oer *Fantastische vertellingen*: oer de Fryske Robinson en oer sterke stikken by Eeltsje Halbertsma. Dy bydrage is opnommen yn de bondel *Homo res sacra homini* foar syn sweager prof. Dr. H.J. Prakke fan útjouwerij Van Gorcum.

Trije Skandinavyske dieltsjes fan de *Postscripta* út 1971-1973 binne al neamd. Yn 1972 joech nûmer 7: *De tekst mei de glosse. Fersen mei kommintaar*, foar in part earder publisearre. De fersen dy't Brouwer ferklearre, binne fan Gysbert Japiks, H. Sytstra, Rixt, O. Postma, R.P. Sybesma, D.A. Tamminga, A. Wadman en (yn it Nederlânsk) fan H.

Warren. Brouwer hat yn dat jier ek in rige fan trije artikels oer *Frysk en Platt* skreaun yn *De Pompeblêdden*. Hy woe doe wer gear oer de Magnuskerren as nûmer ien fan de *Magnus-rige* en ek oer Hynljipper bynammen, mar de Magnuskerren moasten foargean. Dochs is it der net mear fan kommen. Yn de hjerst fan 1972 krigen de Brouwers in flat yn Nijlân-state te Ljouwert, nei't hja sûnt 1957 op De Sweach wenne hiene.

Yn 1974 hat Brouwer yn it *Nordfriesisches Jahrbuch* in opmerklike betinking skreaun fan *Elise Heitmann-Petersen*, dy't er foaral koe út 1955, doe't er de Noardfriezen holp, yn de hope dat hja it iens wurde koene oer de stavering. Om syn hege jierren hat er yn 1975 betanke as Nederlânsk en Frysk lid fan it ICOS, dat er yn 1952 wurden wie op it nammekundekongres yn Uppsala. By syn 75ste jierdei is *Dag Hammarskjöld* ferskynd. In jier letter kamen wer twa dieltsjes út yn de *Postscripta*: it neamde boekje oer *Linnaeus* en, as nûmer 9 in libbensbeskriuwing mei oersetse fersen fan de dichter en skilder *Georg von der Vring* út de havenstêd Brake oan de ûnder-Weser.

Om't it yn 1976 fyftich jier lyn wie dat *De Holder* begûn te ferskinen, joech Brouwer doe yn *Lyts Frisia* de skiednis fan it tydskrift oan de hân fan de briefwiksel dêroer. Syn útwreide samling oersettingen fan de *Kastanjes* is fan in jier letter. It tydskrift *Hjir* hat er in essay oer Simke Kloosterman stjoerd. Doe't de Fryske Akademy yn 1978 fjirtich jier bestie, waarden de trije eareleden frege om in bydrage yn *It Beaken*. Brouwer kaam mei *Oantinkens oan Fokke Sierksma*, syn freon en opfolger oan de Buma-biblioteek en letter heechlearaar yn Leien. Hy brûkte dêr Sierksma syn brieven by, sa't er doe ek dy fan mr. *Age Solco Miedema* oanhelle yn *Postscripta* nûmer 10 (bedoeld 11). De ûndertitel wie *Oantinken oan in nommele Fries*. Miedema wie yn Snits berne as soan fan in notaris en promovearre yn 1895 yn Leien op *Sneek en het Sneeker stadrecht*. Hy waard gemeentesekretaris fan Harns, mar hat it langst bankdirekteur west yn Haarlem. Dêr wie er warber yn de Fryske krite. Foaral yn de oarloch hat er mei Brouwer briefke oer Fryske oangelegenheden yn dy minne tiid.

6.3. De Ossian-priis en eare oan de stipers: 1979-1981.

Brouwer hat net allinne by syn sechstichste jierdei, mar ek yn 1979 in bewiis fan ynternasjonale erkenning krige. Doe hat de stifting F.V.S. te Hamburg him de Ossian-priis 1979 takend. Yn de Ljouwerter krante makke dr. G.R. Zondergeld yn in ynstjoerd stik oanmerkingen op Brouwer syn hâlding yn de oarloch. Mar der kaam in stream fan protesten en rjochtsettingen. Doe hat Zondergeld al gau tajaan moatten dat er Brouwer yn syn eare fan socialistysk fersetsstrider te nei kommen wie en dat er it oannimmen fan de Ossian-priis ferkeard útlein hie. Op 27 maaie 1979 is Brouwer de priis útrikt op it Noardfryske eilân Söl' (Sylt).

De Fryske taspraak, dy't Brouwer dêrby hâlden hat, is mei in Dútske oersetting derby ôfprinte yn it boekje ta oantinken, dat de stifting F.V.S. útjûn hat. De Ossianpriis earet lju, dy't har bysûnder fertsjinstlik makke hawwe foar it behâld en de fersterking fan lytse, selsstannige Europeeske taal- en kultuermienskippen. Foar Brouwer wie de priis al nei Skotlân, Switserlân, Frankryk, Ierlân en Spanje gien. No waard it Fryslân, yn de persoan fan Brouwer, de Nestor fan de Fryske filologen, skriuwers en striders yn Nederlân en Dútsklân.

Dêrnei hat Brouwer net sa folle mear skreaun, al is it noch frijwat foar ien fan (hast) tachtich jier. Yn *Scripta Frisica*, de tinkbondel foar Arne Spenter, heechlearaar te Kopenhagen, - tagelyk jiergong 1979 fan *Us Wurk* - fine wy Brouwer syn lêste taalkundige bydrage *Ta de oansprekfoarmen yn it 'Us Heit'*, yn oansluting by syn bondel Fryske oersettingen fan it 'Us Heit' út 1964. As ynlieding hat Brouwer inkelde bysûnderheden oer Spenter en syn wurk tafoege ta oantinken. Yn deselde geast hat er yn it *Nordfriesisches Jahrbuch* fan 1980 oer syn âlde freon *Hermann Schmidt*, fan Söl' (Sylt) skreaun. Dy hie al oan it *Frysk Jierboek 1937* meiwurke as dichter en foaral sûnt de *Drama's yn duodecimo* fan 1959 hiene Brouwer en hy tige briefke en oparbeide.

Yn 1980 is ek it lêste, it tolfte dieltsje fan de rige *Postscripta* ferskynd: *Stipers ûnderweis*. Brouwer betocht deryn trije oaren: syn Snitser HBS-learares A. Kalshoven en syn learmasters J.H. van den Bosch en prof. Overdiep. Oan alle trije net-Friezen hie er wat te tankjen yn syn stúdzjejierren en hy woe - better let as net - earje wa't eare takomt. Sa sille ek de minsken dy't Brouwer kend en fan him leard hawwe, him tankber wêze foar syn warberens en positive ynstelling by alle kontakten. Mar men moat him foaral earje as de dichter, bewegingsman, dosint, filolooch, nammekundige, frisist, biograaf en oersetter.

As frisist hat er in steatlike rige âlde teksten útjûn en taljochte. Hy hat gâns dien foar de stúdzje fan it Ald-, Mid- en Nijfrysk en net minder foar de Fryske literatuerstúdzje. Wat er út de wei set en skreaun hat, is suver net oer te sjen en min folslein nei te gean. Foar de Friezen hat er lang in sintraal plak ynnommen op it mêd fan taal, literatuer en kultuer. Foar it bûtenlân, benammen foar Noard- en Eastfryslân, mei Sealterlân derby, hat er foar de oarloch, mar noch mear nei de oarloch in brêgebouwer en ferbiningsman west. Ek wat de Skandinavyske lannen en har literatueren oangiet, wie er in brêgebouwer tusken Fryslân en it hiele noarden.

Hy seach net allinne fiere perspektiven, mar wist ek op syn wenplakken wat er te dwaan hie, op De Sweach en yn Snits, Ljouwert en Hurdegaryp, Grins, dêrnei wer De Sweach, mei in ûnderbrekking yn Uppsala en ta beslút op 'en nij Ljouwert. Wat hawwe it Frysk Ynstitút te Grins en de Fryske Akademy net oan him te tankjen? Mar ek rûnom hat er dien wat er dwaan moast neffens syn gewisse en idéalen. Hy

folge syn ropping en kaam op foar it eigene en lytse yn Fryslân en om utens. As organisator hat er kânsen sjoen en oangrypt en sadwaande gâns opboud mei de trouwe stipe fan syn frou en freonen, fier en nei. Wy moatte him tankber betinke om syn sprekken en skriuwen en al syn wurk foar wittenskip en minsken.

*Park Arenberg 62,
3731 ET De Bilt.*

*Augustus 1981,
H.T.J. MIEDEMA.*

TAHEAKKE

De leden fan de *Us Wurk*-redaksje: prof. Århammar, drs. P. Breuker, dr. K. Dykstra, drs. T. Hoekema en drs. O. Vries, wol ik alle fiif tank sizze foar harren kommintaar of punten mei mooglikheden ta ferbettering fan myn tekst. Foar in part haw ik dy oernommen. Inkelde fan de punten dy't ik net feroare haw, wol ik no koart op yngean om mear misferstân foar te kommen. Sa't ik yn myn ynlieding al sein haw, koe ik net alles yn noaten ferantwurdzje. Dan wie myn stik noch helte langer wurden. Mar in pear dingen sil ik efkes taljochtsje.

By myn paragraaf 2.2 (1926-1937) makket drs. Hoekema beswier tsjin de foarmen *Skerpesyl* en *Roardahuzumer*. De earste haw ik oernommen út prof. Brouwer syn stik oer *De Holder* yn *Lyts Frisia* fan 1976. De twadde haw ik út M.K. Scholten syn P.B.-Catalogus fan 1941, dêr't ik mear út helle haw, dat Hoekema ferkeard achtet.

Yn paragraaf 3 (1937-1941) haw ik sein dat Jens Mungard yn 1944 as fersetsman omkommen is. Myn boarne is H. Schmidt syn 'Wurd foarôf' yn de fersbondel *Dit Leewent*, dy't Brouwer yn 1962 mei Schmidt útjûn hat. Mei 'fersetsman' bedoel ik hjir dat Mungard oppakt en fêst set is, om't er foar de frijheid opkaam. Mar ik hear no fan prof. Århammar en drs. Hoekema dat er al yn 1940 omkommen is.

Om koart te kriemen haw ik yn paragraaf 5.1 (1956-1960) inkelde haadpunten fan de wurdboeksaak net yn de folchoarder fan de tiid besprutsen. Grif sil ier of let in promovendus of in oare skriuwer oer Brouwer of oer de Fryske Akademy dy foarskiednis fan it wurdboek wiidweidiger besprekke as ik no koe. Mar om misferstân te mijen jou ik noch in pear jiertallen. Doe't oan de ein fan 1956 de kommisje foar in etymologysk wurdboek rapport útbrocht, keas dy foar it Frysk of in wrâldtaal as fiertaal. Sa foel it yn 1957 op dat foar it Akademy-wurdboek oan it Nederlânsk as fiertaal tocht wie en waard.

Yn 1958 hat it Akademy-bestjoer ûnder mear de heechleararen Buma, Gerbenzon en Heeroma beneamd as leden fan de wurdboekkommissje. Ek dr. Naarding, de bewurker fan Koenen syn hânwurdboek fan it Nederlânsk en fan in Drintsk wurdboek yn opset. Mar Naarding is pas yn 1959 oan it Nedersaksysk ynstitút beneamd. Brouwer hat earst foarsitter

fan de wurdboekkommissje west, dêrnei Fokkema. De lêste gearkomste is yn juny 1960 hâlden.

Ta beslút wol ik noch sizze dat it yn in lang stik soms gjin kwea mei, dat in opmerking fan it begjin in ein fierder nochris makke wurdt, as it sinfol liket yn dat ferbân. Foar de measte lêzers haw ik miskien al te folle feiten en jierren neamd, foar oaren faaks te min. Mar ik haw besocht de haadsaken fan Brouwer syn wurk en libben nei foaren te heljen. Oaren soene dat fêst oars dien hawwe, mar my is it frege.

Mids septimber 1981,

H.T.J. MIEDEMA.



Prof. dr. J.H. Brouwer

TA US WURK 1981 S. 101-128

Fier foar't jefte 4 fan jg. 1981 fan dit tydskrift yn des. 1982 ferskynde, is prof. dr. H.T.J. Miedema, de skriuwer fan de bydrage *Wurk en libben fan prof. dr J.H. Brouwer*, troch my wiisd op inkelde dingen dêryn dy't my net goed taliken, ntl. yn brieven fan 26-8 en 23-9-1981. Dêrfan binne mar in pear troch de skriuwer oernommen. It liket my de baes ta en neam de oaren hjir dan dochts noch.

S. 105 (ferl. ek s. 127). Miedema folget mei de skriuwwize *Skerpesyl* net de offysjele skriuwwize, dy't *Skerpensyl* is, sa't wy û.o. fan 'e twatalige kaert fan Fryslân leare kinne.

S. 107. Sipma krige yn 1930 it lektoraat Frysk oan de RU te Grins en de feestjûn *nei oanlieding dêrfan datselde jiers* kin dus al min in 'betinking' neamd wurde.

Oer it posysjekiezen fan de SDAP yn 1930 foar it Frysk seit M.: 'Brouwer, Scholten-en-dy hawwe der al wat foar dwaan en litte moatten om it safier te krijen'. Mei dat 'litten' sil it wol wat tafallen wêze, mar de formulearring fan it 'kollektive' subjekt moat yn it Frysk oars útdrukt wurde, ntl. troch 'Brouwer e n Scholten-en-dy, wêrby't '-en-dy'gjin treden bûten har beiden *hoecht* oan te tsjuten.

Op dizze side komt ek in kearmennich de foarm 'Roardhuzumer' foar. Foar dat fersin kin al min M.K. Scholten (s. 127) ferantwurdlik makke warde. Dy moast as bibliograaf op s. 295 fan syn ferneamde *Catalogus* út 1941 de titel fan de *Wirklist* oernimme sa't dy dêr no ienris stie, goed of ferkeard. It is *Roardhúster* [rø'dystər], likefolle wat de ymport of oaren der yn har ûnkunde fan meitsje. Miedema folgjend soe men ek *Grouske* of *Bûtenposter* wol legalisearje kinne. Likemin as op s. 105 stiet M. hjir selsstannich foar syn boarnen oer.

S. 111. By it alfabetisearjen fan it Aldfrysk wurdboekmateriaal hawwe net allinne Friezen út Grins holpen, mar ek gâns net-Friezen, sa bg. hiele skoalklassen út de sted Grins, dêrta optromme fan harren dosint Albert Sassen.

S. 115. De nammekundedei te Olterterp soe 'yn oansluting by' it earste Fryske filologenkongres hoden wêze, in frijwat misliedende formulearring ferl. Holl. 'in aansluiting aan/op'. Op s. 116 skriuwt M. aldergeloks dat dy dei *derfoar* west hat. De datum wie dus 28-8-1956, it kongres wie fan 29 oant en mei 31 augustus dat jiers.

S. 117. Oars as M. hawwe wol koe de fiertaal fan it Frysk wurdboek ûnmooglik al in kwestje wurden wêze foardat de kommisje folslein wie (1958), dus ek perfoarst net foar Buma syn oraasje te Grins op 26-1-1957. Oars as de lêzer licht út M. syn wurden ôfnimme sil tink ik oer dy fiertaal net oars as yn 1958. Yn wat ik dêroer skreaun ha yn *Jelle Hindriks Brouwer in memoriam* (1981) stiet neat oer in feroaring fan stânpunt, wol dat it my muoide dat it tusken Brouwer en my útrûn wie op in sa't it like net te sljochtsjen skeel; dêrfoar hie Brouwer my fierstenfolle foar Fryslân út 'e wei set. Ik sil him altyd tankber bliuwe dat er de útstutsen hân oannommen hat mei in rejalens dy't ús as Friezen mar selden jûn is. Fan dyselde rejalens tsjûget bygelyks *net* de wurdkar fan M. dêr't it giet oer de tsjinstanners fan Brouwer yn de wurdboeksaak. Mar dêr wol ik hjir gjin romte mear foar brûke.